

ACTUAL PROBLEMS OF FINANCIAL SUPPORT
AGRICULTURAL BUSINESS OF UKRAINE IN MODERN CONDITIONS
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ
АГРАРНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Vadim Sapych / Санич В.І.

Doctor in Economics, Associate Professor
of the Department of Pedagogy,
Special Education and Management /
Доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки,
спеціальної освіти та менеджменту
ORCID ID: 0000-0002-8192-9692
Sumy Regional Institute of
Postgraduate Pedagogical Education,
Sumy, Mykola Sumtsov Str., 5, 40000
Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми, вул. Миколи Сумцова, 5, 40000

Анотація: Проаналізовано сучасний стан фінансової підтримки аграрного бізнесу України і розроблено рекомендацій щодо її вдосконалення. В умовах воєнного стану державні витрати переорієнтовано на потреби оборони, і фінансова підтримка сільськогосподарських підприємств за рахунок державного бюджету стає досить обмеженою. В таких умовах інструментами фінансової підтримки українських аграріїв від держави переважно мають стати не державні субсидії і дотації, а грантові проєкти. При розподілі коштів державної фінансової підтримки пріоритетність необхідно надати прифронтовим регіонам та деокупованим територіям. Економічні механізми фінансової підтримки повинні стимулювати виробництво продукції з високою доданою вартістю.

Ключові слова: фінансова підтримка, аграрний бізнес, державні субсидії, дотації.

Abstract: The current status of financial support for Ukrainian agricultural business has been assessed, and recommendations for its enhancement have been formulated. In the state of war, state expenditures are reoriented to defense needs, and financial support for agricultural enterprises at the expense of the state budget becomes quite limited. In such conditions, the instruments of financial support for Ukrainian agrarians from the state should mainly be not state subsidies and grants, but grant projects. When distributing state financial support funds, priority should be given to frontline regions and de-occupied territories. Economic mechanisms of financial support should stimulate the production of high value-added products.

Keywords: financial support, agrarian business, state subsidies, grants.

Вступ. Розпочата російською федерацією 24 лютого 2022 р. повномасштабна агресія заподіяла величезних збитків аграрному сектору України. За розрахунками економістів Світового Банку та Центру досліджень продовольства та землекористування Київської школи економіки станом на 31

грудня 2023 р. його загальні збитки склали 80,1 млрд дол., з яких 10,3 млрд дол. - загальна вартість знищених активів (прямі збитки сільськогосподарських підприємств від пошкодження машин і обладнання, викрадення матеріально-технічних ресурсів і продукції, пошкодження складських об'єктів і худоби), а 69,8 млрд дол. - втрати, що включають недоотриманий дохід виробників сільськогосподарської продукції та збільшення собівартості продукції (непрямі збитки) [1].

Такі втрати значно погіршили фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників. Якщо у довоєнному 2021 р. рівень рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств дорівнював 37,8 %, то за підсумками першого року війни лише 14,1 %, кількість збиткових підприємств при цьому збільшилася удвічі [2, с. 137]. За таких обставин фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників України є вкрай необхідною.

Фінансова підтримка сільськогосподарських підприємств досліджується багатьма аграрними економістами. Серед публікацій за останній період слід звернути увагу на роботи наступних науковців. Діброва А., Ільчук М., Коновал І., Андросович І. та Заніздра А. здійснили розрахунки ефективності фінансування окремих програм підтримки сільського господарства [3]. Тулуш Л., Грищенко О. і Стріховський Д. визначили переваги та недоліки застосування інструментів бюджетної підтримки молочного скотарства [4]. Копитко В. та Копитко, О. розглянули підвищення ефективності фінансової підтримки аграрного сектора у контексті визначення цілей, напрямків та інструментів державної політики [5]. Вдовенко Л. дослідила фінансову підтримку аграрного бізнесу через вдосконалення існуючих фінансових інструментів, надання їм вагомості щодо впливу на результати діяльності підприємств [6]. Кучер А. обґрунтував наявність значного (невикористаного) потенціалу таких інструментів фінансової підтримки конкурентоспроможності землекористування сільськогосподарських підприємств України, як фінансовий лізинг, аграрне страхування та фондовий ринок [7].

Зазначені наукові дослідження мають важливе значення методологічного та практичного характеру для розробки і запровадження механізмів та інструментів фінансової підтримки аграрного сектору економіки. Водночас, як свідчать результати господарської діяльності, є необхідними подальші наукові напрацювання, оскільки в сучасних умовах інституційні норми підтримки сільськогосподарських товаровиробників щорічно змінюються з прийняттям чергового державного бюджету. Важливо також при наданні фінансової підтримки аграрному бізнесу України враховувати його втрати і ризики, які є наслідком повномасштабної агресії рф.

Основний текст. Повномасштабна війна внесла зміни у фінансове забезпечення аграріїв з боку держави. У першому повоєнному 2022 р. видатки Державного бюджету України на підтримку аграрного бізнесу значно зменшилися. Якщо у довоєнні 2019-2021 рр. щорічно в середньому держава спрямовувала на підтримку аграрного сектора економіки 4,4 млрд грн, то у 2022 р. – лише 1,6 млрд грн, тобто у 2,7 рази менше. У 2019 р. коштами Державного бюджету підтримка здійснювалася за шести програмами, нині – тільки за двома [8].

Програма Підтримка фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції у 2022-2023 рр. передбачала використання таких інструментів, як:

- бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення для провадження сільськогосподарської діяльності у розмірі 3100 грн на 1 га, але не більше 372 тис. грн для одного отримувача (за підсумками 2022 р. надана у розмірі 1,3 млрд грн);

- спеціальна бюджетна дотація за утримання корів усіх напрямів продуктивності у розмірі 5 300 грн на одну корову, але не більше 530 тис. грн для одного отримувача (за підсумками 2022 р. надана у розмірі 0,3 млрд грн) [9].

Обов'язковою умовою отримання сільськогосподарськими товаровиробниками державної фінансової підтримки є їх державна реєстрація у єдиному Державному аграрному реєстрі (ДАР). ДАР - це автоматизована

система збирання, обліку, накопичення, оброблення, захисту та надання інформації про сільськогосподарських товаровиробників, які отримують державну підтримку, та обсяги отриманої державної підтримки.

Бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення та спеціальна бюджетна дотація за утримання корів розподілялися по регіонах України вкрай нерівномірно (рис. 1).

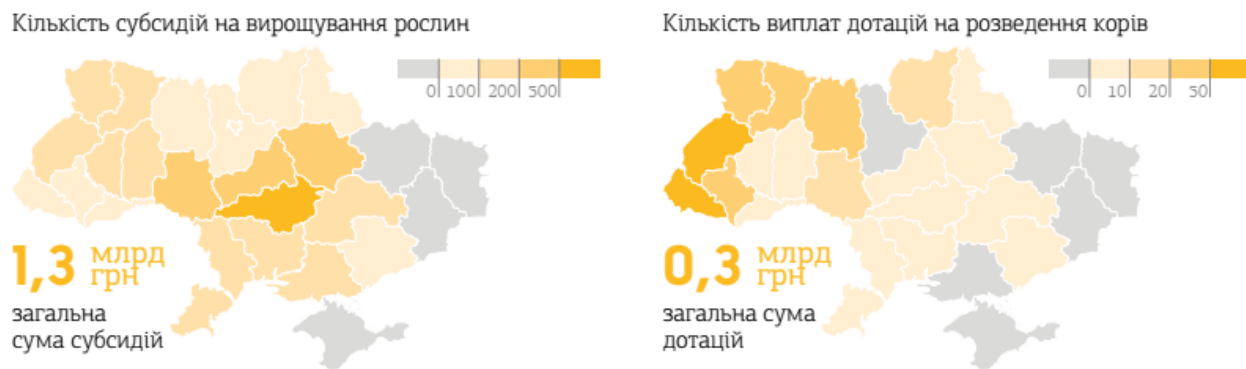

Рисунок 1. Господарства, які отримали фінансову допомогу через ДАР у 2022 р.

Джерело: [10, с. 38].

Найбільшу кількість субсидій на вирощування рослин отримали сільськогосподарські товаровиробники таких областей центральної України, як Кіровоградська, Полтавська, Черкаська та Вінницька області. Виплат дотацій на розведення корів більше за інших було надано господарствам західного регіону України - у Львівській, Закарпатській, Житомирській, Рівненській та Волинській областях. Такий розподіл коштів фінансової підтримки не відповідає фактичним обсягам господарської діяльності. За підсумками 2022 р. найбільші посівні площі сільськогосподарських культур були у Дніпропетровській (1943 тис. га) та Одеській (1849 тис. га) областях [2, с. 59]. Найбільше поголів'я корів у 2022 р. мали господарства Хмельницької (122,3 тис. голів) та Вінницької областей (97,0 тис. голів) [2, с. 105].

Вважаємо, що фінансова підтримка з державного бюджету має розподілятися між регіонами у відповідності до фактичних обсягів виробничих ресурсів, які дотуються. Крім того, в умовах воєнного стану слід враховувати, що більших втрат від війни зазнали сільськогосподарські підприємства, які розташовані у

прифронтових регіонах та на деокупованих територіях. Відповідно, ці господарства опинилися в більш скрутному фінансовому стані і потребують з боку держави суттєвішої підтримки.

Значний внесок у виробництво сільськогосподарської продукції в Україні роблять господарства населення. У 2022 р. господарства населення виробили 34,8 % всієї продукції сільського господарства, в тому числі – 32,3 % продукції рослинництва та 43,9 % продукції тваринництва [2, с. 41]. Враховуючи це, при розподілі бюджетних субсидій на одиницю оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення і спеціальних бюджетних дотацій за утримання корів необхідно запровадити такі механізми, які б забезпечили доступність фінансової підтримки з боку держави для господарств населення.

Державні субсидії і дотації, пільгові преференції мають підтримувати конкурентоспроможність всіх суб'єктів господарської діяльності незалежно від їх розмірів і організаційно-правових форм. Тому при розподілі коштів державної фінансової підтримки, визначенні пільгових режимів оподаткування пріоритетність необхідно надати як фермерським господарствам, так і господарствам населення.

Бюджетною програмою 2801580 Фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників на 2022 р. було профінансовано наступні напрями:

- надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб - членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (1 268,2 тис. грн) ;
- фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів (730,8 тис. грн) [11].

За підсумками 2022 р. у товарній структурі експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції України готові харчові продукти займали лише 10,7 % [2, с. 23], тобто у нашому експорті переважають сировинні товари, які містять низьку додану вартість. В Україні склалася стала тенденція домінування інвестицій у сільське господарство, а не в галузі, які переробляють його продукцію. Про це свідчать данні кредитування сільськогосподарських підприємств та харчової промисловості. За останні три роки обсяги наданих кредитів виробникам харчових

продуктів і напоїв скоротилися з 68 млрд грн до 66 млрд грн, а кредитування сільського, лісового та рибного господарства збільшилося з 61 млрд грн до 119 млрд грн, тобто майже вдвічі [10, с. 40]. Вочевидь, є потреба створення нових інструментів фінансової підтримки суб'єктів господарської діяльності, які б забезпечили їх зацікавленість в інвестуванні у переробку сільськогосподарської продукції.

Оскільки в умовах воєнного стану державні витрати переорієнтовано на потреби оборони, то фінансова підтримка аграрного бізнесу в Україні за рахунок державного бюджету є досить обмеженою. В таких умовах інструментами фінансової підтримки українських аграріїв від держави переважно мають стати не державні субсидії і дотації, а грантові проекти. У 2022-2023 рр. аграрний сектор України отримував суттєву фінансову допомогу на грантовій основі від міжнародних організацій і зарубіжних країн. За інформацією міністра аграрної політики та продовольства України М. Сольського у 2022 р. субсидії на одиницю оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення і спеціальні бюджетні дотації за утримання корів у обсязі 50 млн євро були профінансовані коштами Європейського Союзу [12].

Висновки. Вважаємо, що фінансова підтримка з державного бюджету має розподілятися між регіонами у відповідності до фактичних обсягів виробничих ресурсів, які дотуються. Крім того, в умовах воєнного стану слід враховувати, що більших втрат від війни зазнали сільськогосподарські підприємства, які розташовані у прифронтових регіонах та на деокупованих територіях. Відповідно, ці господарства опинилися в більш скрутному фінансовому стані і потребують з боку держави суттєвішої підтримки.

Значний внесок у виробництво сільськогосподарської продукції в Україні роблять господарства населення. Враховуючи це, при розподілі бюджетних субсидій на одиницю оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення і спеціальних бюджетних дотацій за утримання корів необхідно запровадити такі механізми, які б забезпечили доступність фінансової підтримки з боку держави для господарств населення.

Державні субсидії і дотації, пільгові преференції мають підтримувати конкурентоспроможність всіх суб'єктів господарської діяльності незалежно від їх розмірів і організаційно-правових форм. Тому при розподілі коштів державної фінансової підтримки, визначенні пільгових режимів оподаткування пріоритетність необхідно надати як фермерським господарствам, так і господарствам населення.

В Україні склалася стала тенденція домінування інвестицій у сільське господарство, а не в галузі, які переробляють його продукцію. Вочевидь, є потреба створення нових інструментів фінансової підтримки суб'єктів господарської діяльності, які б забезпечили їх зацікавленість в інвестуванні у переробку сільськогосподарської продукції.

Оскільки в умовах воєнного стану державні витрати переорієнтовано на потреби оборони, то фінансова підтримка аграрного бізнесу в Україні за рахунок державного бюджету є досить обмеженою. В таких умовах інструментами державної фінансової підтримки українських аграріїв переважно мають стати не державні субсидії і дотації, а грантові проєкти.

Література:

1. Нейтер Р., Зоря С., Муляр О. Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення. Київська школа економіки: Центр досліджень продовольства та землекористування. 2024. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/RDNA3_ukr.pdf.
2. Сільське господарство України за 2022 рік : статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ. 2023. 164 с. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/09/S_gos_22.pdf.
3. Dibrova A., Ilchuk M., Konoval I., Androsovyh I., Zanizdra A. State support for agriculture in Ukraine in the post-war period. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2023. No. 3. Vol. 9. P. 49-76. URL: <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.03.03>.

4. Tulush L., Hryshchenko O., Strikhovskiy D. Trends in the development of dairy farming and its state financial support in Ukraine. *Ekonomika APK*. 2023. No. 5. Vol. 30. P. 33-45.
5. Копитко В., Копитко О. Підвищення ефективності державного регулювання аграрного сектора АПК у воєнний та післявоєнний періоди. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 52. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-35>.
6. Вдовенко Л. Інструменти державної фінансової підтримки аграрного сектора в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 44. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-82>.
7. Kucher A. Financial support for the sustainable competitiveness of land use: trends and opportunities. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Developmen*. 2022. Vol. 22(1). P. 359–369.
8. Звіт щодо отримувачів державної підтримки в галузі АПК. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL : <https://minagro.gov.ua/pidtrimka/zvit-shchodo-otrimuvachiv-derzhavnoyi-pidtrimki-v-galuzi-apk>.
9. Державна підтримка. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL : <https://minagro.gov.ua/pidtrimka>.
10. Агробізнес України за 2022/23 мр: Щорічний інфографічний довідник. URL: <https://agribusinessinukraine.com/the-infographics-report-ukrainian-agribusiness-2023/>.
11. Бюджетний запит на 2024-2026 роки, Форма БЗ-2 (індивідуальна). Міністерство аграрної політики та продовольства України. Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників за програмою 2801580. URL : https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/_2801580.pdf.
12. Микола Сольський розповів про результати аграрного воєнного 2022 року. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/mykola-solskyi-rozpoviv-pro-rezultaty-ahrarnoho-voiennoho-2022-roku>.

Стаття відправлена: 25.03.2024 р.